

Olga Demidova. „Mykolas Kazimieras Oginskis ir jo muzikinis palikimas“

Oginskių giminė Baltarusijoje yra palikusi itin ryškius pėdsakus. Daugelis jos atstovų buvo žinomi politiniai veikėjai, mecenatai, meno žinovai ir vertintojai, kompozitoriai ir poetai. Jų vaidmuo šalies istorijos raidoje itin didelis. Domėjimasis jų gyvenimu ir kūryba – tai šiandieninės baltarusių visuomenės, siekiančios pažinti ir atkurti savo istoriją, brandumo rodiklis. Įvertinant tai, kad daugelis šios istorijos faktų ir asmenybių priklauso keletui tautų (baltarusių, lietuvių, lenkų, rusų), susietų tiek šiuo metu, tiek praeityje – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Žečpospolitos, Rusijos imperijos valstybinėms sienoms, o taip pat istoriniais likimais, etninėmis ir konfesinėmis šaknimis, baltarusių mokslas šiandien siekia nustatyti šių fenomenalių asmenybių konkrečią vietą tautiniame ir europiniame istorijos kontekste.

Spręsdami šią ypač painią problemą ir ieškodami atsakymo į klausimą, kurioms kultūroms priklauso lingvistiniu, konfesiniu ir etniniu požiūriu įvairiausiai retrospektyvūs reiškiniai, mes laikomės dialektinio principo ir stengiamės įvertinti tiek bendrus (šiuo atveju kelių kultūrų), tiek individualius (susietus tikrai su baltarusiškąja realybe) bruožus. Tai leidžia ne tiek atskirti daugelį kultūrinių, tautinių reiškinų, kiek pagilinti žinias apie juos visų suinteresuotų šalių labui. Taigi, nagrinėdami visų pirma tuos Oginskių giminės faktus, kurie susieti su Baltarusija, mes tuo pačiu siekiame nustatyti jų vaidmenį kitose kultūrose, restauruoti bendraeuropinių meninių, istorinių procesų paveikslą.

Šiuo aspektu Mykolo Kazimiero Oginskio (1728–1800) asmenybės pavyzdys išskirtinis. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonas, aktyvus įvairių valstybinių politinių procesų ir likiminių įvykių dalyvis, jis tuo pat metu buvo stambiaus kultūros centro Slonime kūrėjas. Čia jis vystė plačią kūrybinę veiklą, plėtojo mecenatystę. Tai darė didžiulę įtaką tiek Baltarusijai, tiek ir žymiai platesniam regionui. Neatsitiktinai Slonimo periodo Oginskio biografijos bruožus kruopščiai tyrė daugelio šalių mokslininkai. Atidžiausiai iš visų ši darbą bus atlikęs Andžejus Tichonovskis, kurio knyga apie Mykolą Kazimierą Oginskį „Mūzų sodyba“ 1961 m. buvo išleista vokiečių kalba, o 1997 m. – ir baltarusių. Atiduodami pagarbą šiam iš tiesų enciklopediniam, vertinga archyvine medžiaga paremtam darbui, kuriame Slonimo mecenato gyvenimas ir kūryba atskleisti plačiame istoriniame fone, tuo pačiu turime įvertinti, kad monografijos autorius visų pirma buvo istorikas, nekėlęs sau uždavinio atskleisti plačią ano meto Baltarusijos muzikinės veiklos panoramą. Tuo tarpu būtent ši sritis yra išskirtinai svarbi, atverianti ne tikrai meninį Mykolo Kazimiero Oginskio pasaulį, bet ir tas istorines, kultūrines realijas bei koordinates, kurios sąlygojo šios asmenybės siekius ir apibrėžė jo kūrybinio palikimo vietą tuometiniame ir šiandieniniame pasaulyje.

Nepretenduodama į išsamų šių uždavinių sprendimą, bandysiu paryškinti kai kurias jų sprendimų kryptis.

Visų pirma prisiminkime, kad Mykolas Kazimieras Oginskis buvo visapusiškai talentinga asmenybė: jis domėjosi filosofija, puikiai piešė, rašė eiles, grojo keliais muzikos instrumentais ir kūrė muziką. Platus jo meninių interesų ratas, paremtas puikia erudicija, žavėjo ir stebino amžininkus ne tikrai ankstyvoje jaunystėje, bet ir brandžiame amžiuje, kai jis, eidamas atsakingas valstybines pareigas ir turėdamas galimybę lankytis pasaulio meno sostinėse, bendravo su įžymiausiomis ano meto asmenybėmis. Europietiškas išsilavinimas, plati pasaulėžiūra nulėmė ir jo veiklos Slonime sėkmę.

Slonime jis apsigyveno 1760 m. pradžioje, kai vedė Aleksandrą Sapiegaite. Verta prisiminti, kad Slonimas ir anksčiau garsėjo savo muzikinėmis tradicijomis, kurias pradėjo formuoti Mykolas Sapiega, turėjęs savo nuosavą orkestrą. Valdant Sapiegoms miestas intensyviai plėtojo ir kultūrinę veiklą. Tačiau būtent Mykolas Kazimieras Oginskis, nutiesęs kelius per Poliesės pelkes, sukūręs mieste stambias manufaktūras ir pastatęs žymųjį kanalą, sujungusį Baltijos ir Juodosios jūrų baseinus, nulėmė tai, kad Slonimas tapo vienu iš stambiausių to meto Rytų Europos centru. Ypatingą šlovę miestui atnešė etmono įkurtas operos ir baletos

teatras, pademonstravęs geriausias ir naujausias tuometinio meno pasiekimus ir tapęs talentingų vietinių ir užsienio muzikantų bei artistų susibūrimo centru. Slonimo muzikos centras garsėjo stambiausiu ano meto orkestru, kuriame buvo 109 instrumentai (grafo M. Esterchazi orkestre, kuriame dirbo J. Haidnas, buvo 14 instrumentų, o Mancheimo orkestre, kuris buvo laikomas labai dideliu, grojo 25 instrumentai). Slonime garsėjo baletas ir muzikos mokykla, kuriose, vadovaujant patyrusiems meistrams, mokėsi vietinis jaunimas. Kaip mecenatas Mykolas Kazimieras Oginskis muzikinei veiklai, be abejo, skyrė daugiausiai dėmesio ir laikė ją vienu iš svarbiausių prioritetų. Jis pats buvo geras smuikininkas, D. Viotti mokinys, grojo duete su R. Kreiceriu ir I. Rode, o nuosavame orkestre atlikdavo pirmo smuiko partiją, grojo solo koncertuose smuikui. Jo repertuare buvo D. Viotti, R. Kreicerio, J. Haydno, L. Bokerini, L. Bethoveno ir kitų žymių kompozitorių kūriniai.

Amžininkai kalbėdavo ir apie tai, kad Mykolas Kazimieras Oginskis meistriškai groja klarnetu, juokais jį net vadindavo „Etmonas-klarnetas“. Be to, Mykolas Kazimieras puikiai grojo arfa; būtent jam priklauso šio instrumento tobulinimo šlovė. Tuo, kaip etmonas meistriškai groja arfa, žavėjosi ir žinomas anų laikų švietėjas D. Didro, kuris patikėjo Mykolui Kazimierui Oginskiui parašyti straipsnį apie arfą – publikacija buvo skirta pirmajai pasaulio istorijoje „Enciklopedijai“. Mykolas Kazimieras Oginskis buvo asmeniškai pažįstamas ne tik su D. Didro, D. Viotti, bet ir su J. Haydnu, kuriam pasiūlė oratorijos „Pasaulio sukūrimas“ siužetą.

Mūsų laikus pasiekę Mykolo Kazimiero Oginskio kaip kompozitoriaus kūriniai toli gražu nėra tokie žinomi, kaip garsiujų jo amžininkų opusai. Neskaitant operinių partitūrų („Jeliziejus laukai“, „Luomų būklė“, „Čigonai“, „Pasikeitęs pasaulis“), kurios kol kas nerastos, muzikinės Mykolo Kazimiero Oginskio kūrybos palikimas būtų palyginus nedidelis. Jis apsiriboja Polonezu smuikui ir fortepijonui (publikuotas 1902 m.), 14 dainų vokalui, pritariant 2 smuikams ir bosui (išleista 1788 m.), o taip pat 12 solinių dainų (1770 m. rankraštis).

Polonezas smuikui įdomus tuo, kad būdamas tipišku ano meto šokių muzikos pavyzdžiu, kuriame išlaikyti charakteringi polonezams ritmo intonaciniai bruožai, jis tuo pačiu padvelkia tuo emocionalumu, kuris vėliau ryškiai prasiveržė jo jaunesnio amžininko ir giminaičio Mykolo Kleopo Oginskio kūryboje. Pažymėtina tai, kad ir Mykolas Kazimieras Oginskis savo poloneze vysto tą pačią temą, kaip ir pirmasis Mykolo Kleopo mokytojas Kozłowski. Tai rusų liaudies dainos „Pažalujte sudarnia“ melodija, kuri, tikriausia, buvo gerai žinoma tuo laiku ir Baltarusijoje.

Vokalinės Mykolo Kazimiero Oginskio miniatiūras reikėtų traktuoti kaip įdomų, to laikmečio buitinės-vokalinės lyrikos pavyzdį. Jose įsikūnijo šviesūs idilinio paprastumo ir natūralumo principai, kurie buvo būdingi rokoko ir sentimentalizmo epochai. Solinės dainos – atskiri muzikiniai kūriniai poetiniams Mykolo Kazimiero Oginskio tekstams. Jų temos įvairios: filosofinės („Širdis ir protas“, „Apie filosofiją“, „Apie skonį“, „Apie likimą“), pastoracinės-idilinės („Piemenaitė“), užstalės („Bachusas“), lyrinės („Anetka“, „Lizetka“, „Kasia“, „Antekas“, „Mergina“). Pastebėtina, kad rankraštyje yra dalis eilėraščių be muzikos („Apie teisybę“, „Apie laisvę“, „Apie laimę“), kurie parašyti tuo pačiu braižu, ta pačia maniera, kaip ir dainų tekstai. Tai leidžia manyti, kad muzika greičiausiai buvo sukurta jau paruoštoms poetinėms miniatiūroms. Melodiniam visų dainų kontūrai būdingas linijų plastiškumas, paprastumas, diapazono ribotumas. Tai sudaro sąlygas mėgėjiškam tų kūrinių atlikimui. O dainos su akompanavimu, parašytos kaip kupletai, sudėtingesnės tiek atlikimo, tiek kompozicine-vaizdumo prasme. Jos buvo kuriamos kaip meniniai kūriniai, tikintis ilgo gyvavimo (neatsitiktinai autorius jas įtraukė į savo literatūrinį leidinį). Dainos apjungtos jaunuolio filosofo, kurio vardu pasakojama, ir jo mylimos merginos – valstietės Kasios, kuri įkvepia jaunuolį apmąstymams apie gyvenimą, jo džiaugsmus ir rūpesčius, įvaizdžiais. Dainose jaučiami vokalinio ciklo bruožai, tačiau juose dar nėra vientisos dramaturgijos,

intonacijų ir toninių ryšių; jie išryškės vėliau kompozitorių romantikų vokaliniuose cikluose. Kai kurių miniatiūrų muzikinė medžiaga (dalinai „Apie kalendorių“) pilnai atkartoja ankstesnių dainų be akompanimento melodijas.

Vėlesnių kūrinių melodika sudėtingesnė, o jų atlikimas reikalauja tiek vokalistų, tiek ir instrumentalistų įgūdžių, nes instrumentinės partijos pakankamai išvystytos ir išplėtos. Vertinant Mykolo Kazimiero Oginskio kūrybą, akivaizdu, kad jo kūryba vystėsi tuo laiku, kai Europos muzikiniame pasaulyje jau skambėjo W. A. Mozarto bei J. Haydno šedevrai, kai Bethovenas jau buvo sukūręs ankstyvuosius savo kūrinius, kai kūrė daugelis kitų žymiausių kompozitorių – klasikų, didžiųjų muzikinių kūrinių autorių. Akivaizdu, kad Mykolo Kazimiero Oginskio kūriniai, bent jau tie, kuriuos mes šiandien žinome, yra ne iš to rato. Jie reprezentuoja visiškai kitą, gaila, kad nuo tyrinėtojų žvilgsnių praslydusį, laiko tėkmėje pasklidusį buitinės, mėgėjiškos muzikos vandenyną, kuris savo gyvais, kasdieniniam gyvenimui artimais garsais maitino aukštos profesionalios kūrybos pasaulį. Šis mažai pažintas aukštuomenės atstovų kūrybos mikrokosmosas, kurį mokliškai tyrinėti kvietė dar B. Asafjevas, vystėsi pagal savo taisykles ir įstatymus. Pirmuosius gilius šios srities mokslinius tyrimus atliko Baltarusijos muzikologas T. Ščerbakovas, šiuo metu ta tema didelį mokslinį darbą baigia rengti S. Nemahaj.

Viliamės, kad šie moksliniai darbai ir studijos leis objektyviau įvertinti Mykolo Kazimiero Oginskio, tuo pačiu atskleisti ir daugelio kitų Baltarusijos muzikų mėgėjų kūrybą, parodyti Baltarusijos muzikinę tikrovę, o tuo pačiu platų ir kūrybingai produktyvų arealą, kurio dalimi ji buvo praeityje ir išlieka dabartyje.

Iš rusų kalbos vertė Danutė Bruževičienė